

Dr Miloš Jovanović, docent
Univerzitet u Beogradu
Pravni fakultet u Beogradu
milosjovanovic@ius.bg.ac.rs

NEUTRALNOST U XXI VEKU: ANAHRON ILI SAVREMEN KONCEPT?*

Sažetak: *Neutralnost se neretko smatra zastarelim konceptom koji više nije u skladu sa realnostima međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Činjenica je međutim da danas, ne samo da postoje države koje se i dalje deklariraju kao neutralne i vode politiku neutralnosti, već su se pojavile i nove države koje su tek u poslehladnoratovskom periodu proglasile neutralnost. Ovakva otpornost koncepta neutralnosti proizlazi iz činjenice da je, suprotno ideološkom i idealističkom viđenju međunarodne politike koje je preovladavalo u prvim poslehladnoratovskim godinama, anarhija – u smislu odsustva centralne vlasti koja bi se nalazila iznad država koje odlikuje suverena jednakost – i dalje glavna karakteristika međunarodnih odnosa. U kontekstu takvog decentralizovanog međunarodnog pravnog poretka, u okviru kog nije moguće efektivno ograničiti upotrebu sile kroz mehanizme kolektivne bezbednosti, koncept neutralnosti, shvaćen prevashodno kao politička odluka i volja a manje kao institut međunarodnog prava, može predstavljati značajan instrument za vođenje spoljne politike i čuvanje unutrašnjeg mira.*

Ključne reči: *Neutralnost, Međunarodna anarhija, Doktrina pravednog rata, Klasično međunarodno pravo, Kolektivna bezbednost*

„(...) neutralnost izgleda danas kao istinski anahronizam; kako više ne stoji u harmoniji sa stanjem međunarodnog prava, ali ni sa ekonomskim neophodnostima i težnjama naroda, ona je kao institucija nepovratno osuđena; sudbina joj je da nestane“

Nikola Politis, 1935¹

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Identitetski preobražaj Srbije” koji se realizuje na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

¹ Nicolas Politis, *La neutralité et la paix*, Hachette, Paris 1935, 9.

UVODNE NAPOMENE

Koncept neutralnosti nikada nije bio previše zastupljen u međunarodnopravnoj teoriji niti u nauci o međunarodnim odnosima. Štaviše, uvek je na neki način predstavljao drugorazredan predmet naučnog istraživanja i, s obzirom na činjenicu da seže duboko u prošlost – jer neutralnost kao jasno određen pojavni oblik postoji onoliko dugo koliko postoje i ratovi – posvećen mu je relativno mali broj studija. Kada mu je pak i bila posvećena pažnja, simptomatično je da je veoma mali broj autora izneo afirmativne zaključke u vezi sa navedenim pojmom.¹ U boljem slučaju je najavljivana relativizacija i transformacija pojma neutralnosti u kojoj je akcenat stavljan na kulturološku i vrednosnu ravan unutar neutralnih država (neutralnost kao obeležje identita) na uštrb efektivnog međunarodnopravnog značenja ili istinskog značaja koncepta u međunarodnim odnosima, a u gorem su autori predviđali njegovu sigurnu smrt, kao što je to učinio poznati međuratni pravnik Nikola Politis (*Politis*).²

Istini za volju, ima zaista nekoliko, kako objektivnih tako i subjektivnih razloga koji čine da neutralnost kao koncept uživa relativno nedorečen status, praćen katkad i krajnje negativnom konotacijom. Jedan od značajnih razloga za takvo stanje tiče se pitanja moralnosti same pozicije neutralnosti. Naime, onog trenutka kada rat dobije vrednosnu konotaciju i počinje da se deli na pravedne/legalne ratove nasuprot nepravednim/nelegalnim, opstati na stanovištu da je neutralnost kao takva prihvatljiva postaje odista problematično. U istorijskom smislu, upravo je takva podela bila prisutna kako pre „zlatnog doba neutralnosti 1815-1914“, u XVII veku – kada je doktrina pravednog rata još uvek bila aktuelna –, tako i posle navedenog zlatnog doba kada je, isprva sa Društvom naroda a potom i sa Ujedinjenim nacijama, došlo do prvih ozbiljnijih razrada prava međunarodnog mira i bezbednosti kroz stvaranje sistema kolektivne bezbednosti.³

Delikatnu poziciju neutralnosti, odnosno odbacivanje a nekada i omraženost na koje je ovaj koncept nailazio u situacijama naglašene podele na *dobro* i *zlo*, odnosno donošenja vrednosnih sudova u međunarodnim odnosima, ilustruje i

¹ Izuzetak neretko čine autori koji i sami potiču iz neutralnih zemalja. Vid. Leos Müller, *Neutrality in World History*, Routledge, New York/London 2019 (autor je profesor na Univerzitetu u Stokholmu) ili studiju švajcarskog predavača i esejiste Jean-Jacques Langendorf, *Histoire de la neutralité*, Infolio, Gollion 2007.

² Vid. Pertti Joenniemi, “Neutrality beyond the Cold War”, *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 3, 1993; Laurent Goetschel, “Neutrality, a Really Dead Concept?”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 34, 2/1999; Maria Gavounelli, “Neutrality – A Survivor”, *The European Journal of International Law*, Vol. 23, No.1, 2012; ili Christine Agius, “Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011.

³ Sintagmu „Zlatno doba neutralnosti 1815-1914“ koristi Leos Miler. Vid. L. Müller, 84-123.

govor američkog predsednika Vudrua Vilsona (*Wilson*) prilikom ulaska Sjedinjenih Američkih Država u Prvi svetski rat 1917. godine prilikom kog je rečeno da „neutralnost više nije održiva niti poželjna tamo gde je u pitanju mir sveta i sloboda njegovih naroda, i gde pretnje miru leže u postojanju autokratskih režima koji se oslanjaju na organizovanu silu koja je u potpunosti od njih kontrolisana a ne od njihovih naroda“.⁴

U nešto drugačijem kontekstu, ali u istoj podeli na dobre i pravedne aktere koji se nalaze na strani međunarodne legalnosti i one loše i nepravedne, koji se nalaze izvan međunarodne legalnosti, dalji Vilsonov naslednik na predsedničkoj funkciji Džordž Buš mlađi (*Bush*) izjavio je, nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine, da *svaka nacija mora sada da donese odluku*: „Ili ste s nama, ili ste sa teroristima“. U navedenoj alternativni nestao je tako, kao što primećuje profesor Miler (*Müller*), svaki prostor za neutralnu poziciju prema sukobu dve strane.⁵

Uporedo, međutim, sa pitanjem moralnosti odluke o neutralnosti, izgradnja mehanizama kolektivne bezbednosti dovela je u pitanje, logički i pravno, samu mogućnost održanja pozicije neutralnosti. Naime, u situaciji u kojoj međunarodna bezbednost postaje nedeljiva i u kojoj međunarodni mir zavisi od svih aktera međunarodnog sistema, i u situaciji u kojoj je predviđena kolektivna akcija protiv onog subjekta koji naruši međunarodnopravni poredak – a upravo na tim premisama počiva sistem kolektivne bezbednosti, naročito onaj, do današnjeg dana najrazrađeniji: sistem Povelje Ujedinjenih nacija – za poziciju neutralnosti jednostavno nema mesta.

Konačno, još jedan od razloga donekle štuorog statusa pitanja neutralnosti u teoriji leži i u činjenici da velike sile, skoro po definiciji, nikada nisu neutralne. Sasvim suprotno, Sjedinjene Američke Države su na primer upravo postale velika svetska sila onog trenutka kada su napustile poziciju neutralnosti. Stoga ne treba da čudi što je problematika neutralnosti manje zastupljena u doktrinarnim radovima jer su upravo velike sile te koje, na prvom mestu, kroje sudbinu sveta i

⁴ „Neutrality is no longer feasible or desirable where the peace of the world is involved and the freedom of its peoples, and the menace to that peace and freedom lies in the existence of autocratic governments backed by organized force which is controlled wholly by their will, not by the will of their people. We have seen the last of neutrality in such circumstances. We are at the beginning of an age in which it will be insisted that the same standards of conduct and of responsibility for wrong done shall be observed among nations and their governments that are observed among the individual citizens of civilized states.“, Woodrow Wilson, Address delivered at Joint Session of the Two Houses of Congress, April 2, 1917, http://wps.prenhall.com/wps/media/objects/107/110495/ch22_a2_d1.pdf, 12. novembar 2019. Za omraženost prema švajcarskim predstavnicima u Društvu naroda neposredno nakon Prvog svetskog rata i napade na švajcarsku neutralnost nakon oba svetska rata vid. J.-J. Langendorf, 15-27.

⁵ L. Müller, 2.

koje imaju najviše uticaja kako na međunarodne odnose tako i na međunarodno pravo kojima se teorija bavi.

Ako se ovome pridoda činjenica da se zemlje, koje se na međunarodnoj sceni (samo)određuju kao neutralne države, nalaze u prilično malom broju, onda epigraf s kojim je započet ovaj rad možda zaista nosi konačnu istinu kada je u pitanju neutralnost kao oblik bitisanja u međunarodnim odnosima odnosno sukobima.

Drugim rečima, pitanje da li je misao Nikole Politisa iz 1935. godine i danas aktuelna može se legitimno postaviti? I zaista, nije li neutralnost u XXI veku anahrona i nepovratno osuđena?

Ipak, i pored svega navedenog, nije sasvim izvesno da se neutralnost može isključivo posmatrati kao relikv prošlosti. U prilog tvrdnji o savremenosti koncepta neutralnosti može se, štaviše, ponuditi nekoliko konkretnih i ozbiljnih argumenata.

Prvi leži u činjenici da danas i dalje postoje države koje formalno još drže do statusa neutralnosti, poput Švajcarske, Švedske, Irske, Finske ili Austrije. Drugo, ne samo da postoje države koje su svoju neutralnost, iako donekle transformisanu, prenele u poslehladnoratovski period, već postoje i države, poput Moldavije ili Turkmenistana, koje su tek nakon Hladnog rata i pada Berlinskog zida proglasile neutralnost. Moldavija je tako Ustavom iz 1994. godine i njegovim članom 11. proglasila „trajnu neutralnost“, sa nekoliko puta iskazanom voljom da joj se navedena neutralnost međunarodno prizna, dok je stalna neutralnost Turkmenistana i priznata od strane Ujedinjenih nacija Rezolucijom Generalne skupštine (A/RES/50/80) od 12. decembra 1995. godine.⁶

Primer Republike Srbije takođe govori u prilog aktuelnosti ideje neutralnosti. Naime, Rezolucijom Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije od 26. decembra 2007. godine, Srbija je proglasila vojnu neutralnost. Naravno, treba podvući činjenicu da vojna neutralnost nije sinonim za neutralnost. Naime, neutralnost, kao što ćemo kasnije detaljnije videti, podrazumeva neučestvovanje neutralne države u vojnom sukobu dve ili više zaraćenih strana dok vojna neutralnost podrazumeva samo odsustvo članstva u vojnim savezima ali ne nužno i neučestvovanje u vojnim sukobima. Drugim rečima, neutralnost po definiciji obuhvata i vojnu neutralnost dok obrnuto ne važi. Zbog konfuzije ova dva pojma koja nisu u potpunosti podudarna, akt Narodne skupštine iz 2007. godine, bio je u žiži raznih polemika, mahom bespredmetnih, poput one koja se ticala pitanja potrebe međunarodnog priznanja neutralnosti Srbije.

⁶ „La Moldavie insiste sur la reconnaissance de sa neutralité par l’Otan“, <https://fr.sputnik-news.com/international/201701231029738580-moldavie-otan-statut-neutralite/>, 5. decembar 2019.

Međutim, nezavisno od postojanja razlike između ova dva pojma, vojna neutralnost svakako može predstavljati neku vrstu prelazne etape ili predvorja neutralnosti. O tome da su dva navedena pojma tesno povezana i da su suštinski proizvod iste filozofije „ostajanja po strani“ (razlika je dakle, kada je namera u pitanju, više kvantitativne nego kvalitativne prirode), svedoči i činjenica da mnoge neutralne zemlje, Finska i Švedska na prvom mestu, ali donekle i Austrija i Švajcarska, sve više označavaju svoju neutralnost upravo kao „vojnu neutralnost“ ili „vojno nesvrstavanje“ odnosno kao situaciju nepripadanja bilo kom vojnom savezu, što predstavlja užu definiciju neutralnosti i odraz je transformacije dotadašnjeg poimanja iste u navedenim zemljama.⁷

Zbog nesumnjive povezanosti dva pojma ne treba da čudi što se i u vojno neutralnoj Srbiji podigao stepen interesovanja za pitanje neutralnosti kao takve.⁸

Međutim, najvažniji argument u prilog tvrdnje o nesumnjivoj savremenosti koncepta neutralnosti suštinski leži u cikličnoj istoriji međunarodnih odnosa u kojoj liberalno-idealistički momenat periodično nadvlada realističko shvatanje međunarodne politike. Po pravilu, nakon svakog velikog svetskog sukoba, makar se radilo samo i o Hladnom ratu, vera u međunarodne institucije i međunarodno pravo se sa velikim entuzijazmom raširi da bi se, do sledećih ozbiljnijih turbulencija na međunarodnoj sceni, u potpunosti raspršila pod udarcima real-politike. Nije slučajno Nikola Politis pisao o „anahronizmu“ i kraju neutralnosti sredinom tridesetih godina XX veka. Pod utiskom postojanja Društva naroda, koje u tom trenutku još uvek nije pokazalo svoje neispravljljive slabosti, moglo se još uvek verovati u trijumf međunarodnog prava.

„Simptom Politis“, kako ga naziva Žan-Žak Langendorf (*Langendorf*), na isti način pojavio se i nakon Drugog svetskog rata sa stvaranjem Ujedinjenih nacija da bi nedugo zatim utihnuo pred Hladnim ratom. Konačno, pad Berlinskog

⁷ Christine Agius, Karen Devine, “Neutrality: A Really Dead Concept? A Reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011, 268; Jessica L. Bayer, Stephanie C. Hofmann, “Varieties of neutrality: Norm revision and decline”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011, 293; P. Joenniemi, 291.

⁸ O tome svedoči određen broj akademskih članaka, novinskih rasprava kao i naučnih skupova organizovanih na temu neutralnosti. Vid. Igor S. Novaković, „Koncept neutralne države“, *Međunarodna politika*, br. 1141, januar-mart 2011; Jan Litavski, “Kontroverze vojne neutralnosti Srbije”, *Novi vek*, Elektronski časopis Centra za evroatlantske studije, avgust 2012 kao i zbornik radova sa naučne konferencije „Uticaj vojne neutralnosti na bezbednost i stabilnost u Evropi“ održane u Beogradu 19. oktobra 2016. godine: Srdan T. Korać (ur.), *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, IMPP/Hanns Seidel Stiftung, Beograd 2016. Zanimljivo je videti i dodatak Međunarodnog instituta za bezbednost dnevnom listu „Danas“ od 30. avgusta 2018. godine u kojem se, kroz analizu Nacrta Strategije odbrane i uz veliku konfuziju između pojmova neutralnosti i vojne neutralnosti, daje krajnje kritički osvrt na vojnu neutralnost Srbije u članku naslovljenom „Čime brani neutralnost?“.

zida i Fukujamina iluzija kraja istorije (mogao bi se ovde pomenuti i govor Džordža Buša starijeg od 11. septembra 1990. o *Novom svetskom poretku*), dali su tada novi elan idealističkim pogledima na međunarodne odnose ali je danas, trideset godina kasnije, jasno da međunarodna anarhija predstavlja jedinu istinsku konstantu međunarodnih odnosa.

I baš zato što anarhija – u smislu odsustva centralne vlasti koja bi se nalazila iznad principa suverene jednakosti država – i danas, kao i u vreme Vestafalskog mira, predstavlja osnovno obeležje međunarodnog sistema, koncept neutralnosti ne može biti anahron jer, kao što ćemo videti, mnogo više od izraza međunarodnog prava (1.), neutralnost predstavlja odraz, i danas prisutne, međunarodne anarhije (2.).

1. PRIVIDNI ANAHRONIZAM: NEUTRALNOST KAO IZRAZ MEĐUNARODNOG PRAVA?

Prema profesoru Dajeu (*Patrick Dailler*) sama definicija neutralnosti („stanje jedne nacije koja ne učestvuje u ratu“) označava da se istovremeno radi „o jednoj situaciji, o jednoj činjenici koja proizlazi iz određenog političkog izbora i o jednom pravnom institutu sa svojstvenim režimom“.⁹ Ova, svakako tačna tvrdnja, pokazuje višeznačnost forme koju neutralnost neminovno poprima. Neretko međutim u shvatanju pojma neutralnosti dominira treći navedeni aspekt odnosno činjenica da se radi o posebnom *pravnom institutu sa svojstvenim režimom*. I zaista, prvi refleks kada se promišlja pojam neutralnosti jeste da se sagleda njen pravni režim odnosno prava i obaveze koje ona nosi. Videćemo, međutim, da neutralnost, nezavisno od njenog pravnog statusa (1.1.), suštinski nije izraz međunarodnog prava već je posledica slabosti istog, barem kada je reč o pravu međunarodnog mira i bezbednosti, odnosno onom delu međunarodnog javnog prava koji ima za cilj da ograniči upotrebu sile u međunarodnim odnosima (1.2.)

1.1. Značenje neutralnosti i njen pravni status

Sama reč neutralnost potiče od latinske reči *neuter* koja znači „ni jedan ni drugi“. Iako je u diplomatski jezik ušla tek u XVI veku, a kao praksa postala raširena i u potpunosti prihvaćena u XIX veku, sama ideja, smisao pa i neutralno delovanje postoje onoliko dugo koliko postoje i međuljudski sukobi. Najbolju ilustraciju tome pruža Tukididov *Meljanski dijalog* odnosno neuspešni pokušaj

⁹ „Neutralité“, *Dictionnaire de stratégie* (dir. Thierry de Montbrial, Jean Klein), PUF, Paris 2000, 367.

Meljana da sačuvaju neutralnu poziciju u sukobu Atine i Sparte tokom Peloponeskog rata. Tako u svom odgovoru Atinjanima koji žele da ih potčine, Meljani upravo nude da ostanu po strani sukoba i da *ni sa jednom od dve strane ne budu u savezu*.¹⁰ Navedena definicija neutralnosti od tada nikada suštinski nije varirala iako je tek od polovine XVIII veka, a naročito tokom XIX veka, dobila svoju punu pravnu transkripciju.

1.1.1. Normativni razvoj

Pravna doktrina počinje detaljnije da se bavi pitanjem neutralnosti u trenutku kada se pravo na rat (*jus ad bellum*) oslobađa vrednosnih stega doktrine pravednog rata i postaje legitimno pravo jednako suverenih država.¹¹ Iako se osvrtni na neutralnost mogu naći i kod Grocijusa (*Grotius*), suštinski se pravo neutralnosti razvija u sklopu nastanka klasičnog međunarodnog prava (isključivo zasnovanog na volji država) sa Emerom de Vatelom (*Vattel*) koji 1758. objavljuje svoje *Pravo naroda*.¹² Za ovog autora, neutralni narodi u ratu su „oni koji u njemu ne uzimaju učešća, ostajući zajednički prijatelji obe strane i ne dajući prednost oružju jednih na uštrb drugih“.¹³ Osnovna dužnost neutralnih naroda, ako žele sa sigurnošću da uživaju u stanju neutralnosti, je da u svakom pogledu pokažu „jednaku nepristranost“ prema onima koji međusobno vode rat.¹⁴ Jednaka nepristranost podrazumeva da, s jedne strane, neutralna država ne pomaže nijednoj zaraćenoj strani tako što bi joj davala trupe, oružje, municiju niti *bilo šta što direktno služi ratu*, dok s druge strane, u svim sferama koje se ne tiču neposredno

¹⁰ Navedeni dijalog (knjiga V Istorije Peloponeskog rata), zbog svoje sažetosti, predstavlja pravo remek-delo realističkog poimanja međunarodnih odnosa odnosno politike sile, odnosa snaga, imperijalne logike pa i činjenice da održanje neutralnosti, mnogo više od pravnog režima, zavisi od sile i političke volje aktera: „XCIV. Meljani: ‘Dakle, ne biste prihvatili ako bismo se držali mirno i bili vaši prijatelji umesto da vam budemo neprijatelji i ako ne bismo pravili savez ni sa jednom od dve strane?’ XCV. Atinjanima: ‘Ne, jer nam vaše neprijateljstvo manje šteti nego vaše prijateljstvo. Ovo potonje bi u očima drugih naroda carstva delovalo kao dokaz naše slabosti, a vaša mržnja kao dokaz naše moći’“, Thucydide, *Histoire de la guerre du Péloponnèse*, Robert Laffont, Paris 2007, 478.

¹¹ Samjuel Pufendorf (*Pufendorf*) prvi je načeo doktrinu pravednog rata unoseći običajne principe zasnovane na volji država među kojima na prvom mestu pravo na neutralnost ali je ta relativizacija prirodnog prava učinjena nepotpuno. Vid. Miloš Jovanović, „Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo“, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2-3, Jun 2007.

¹² Vid. Emmanuelle Jouannet, *Emer de Vattel et l'émergence doctrinale du droit international classique*, Pedone, Paris 1998.

¹³ Emer De Vattel, *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, Tome II, Londres, 1758, 79.

¹⁴ *Ibid.*

vođenja rata, neutralna i nepristrasna država ne sme nijednoj zaraćenoj strani uskratiti ono što pruža drugoj.¹⁵

Nakon ovih načelnih obeležja statusa neutralnosti, Vatel se osvrće na čitav niz pitanja koja se tiču korisnosti neutralnosti i zaključivanja ugovora o neutralnosti, pozajmljivanju novca, šverca, trgovine, postupanja sa trgovačkim brodovima, trgovine sa gradovima pod opsadom, i konačno, slobodnog („nevinog“) prolaza trupa kroz teritoriju neutralne države.¹⁶

Pitanje trgovine za vreme rata predstavljalo je zapravo centralni problem jer je, s jedne strane, neutralnoj državi bilo u interesu da slobodno nastavi sa trgovinom i da je ratna dešavanja u tome ne spreče, dok je, s druge strane, zaraćenim stranama bilo u interesu da mogu da nastave da se snabdevaju ali i da istovremeno spreče neprijatelja u tome, a naročito da ga spreče u snabdevanju oružjem i ostalom robom koja može imati ratnu namenu.

Kako se trgovina u najvećoj meri odvijala pomorskim putem, ne treba da čudi što je „pravo neutralnosti“ prvenstveno bilo razrađivano kroz prizmu pomorske trgovine, pomorske strategije i pitanja slobode mora. Naime, sudbina neutralnih plovila, posada ili robe i njene prirode odnosno namene, u kombinaciji sa mogućim prisustvom robe ili posada zaraćenih strana, zadavala je poteškoće koje su bile uzrok prvih pravila koje se odnose na neutralnost. Zato su pomorski zaklonici (poput katalonskog *Consolat de mar* iz XIV veka), mnogo pre stvaranja klasičnog međunarodnog prava, bili prvi izvor pravnih normi koje su se ticale problema neutralnosti. Navedene norme, neretko običajne, vremenom su bivale sve potpunije.

Tako je na primer, „naoružana neutralnost“, o kojoj ćemo nešto više reći kasnije, stvorena deklaracijom iz 1780. godine koju je Rusija Katarine Velike podnela Skandinavskim državama, Engleskoj, Francuskoj i Španiji tokom američkog rata za nezavisnost. Naime, kako su ruski trgovački brodovi bili predmet arbitrarnog ponašanja zaraćenih strana, Rusija je, podsećajući na pravila neutralnosti na moru (neutralni brodovi mogu slobodno ploviti; roba zaraćenih strana koja ne služi ratu može se slobodno prevoziti pod neutralnom zastavom; nijedna luka se ne smatra blokiranom ako blokada nije efektivna), izjavila da će ova pravila i njihovu primenu na rusku trgovačku flotu štititi svojom ratnom mornaricom.¹⁷

¹⁵ *Ibid.*, 80. Ova načelna karakteristika neutralnosti – jednak tretman zaraćenih strana (da li kroz jednako prijateljstvo ili jednako uzdržavanje) – naći će se i kod svih ostalih autora iz navedene epohe, od Fridriha Martensa (*Martens*) do Johana Klübera (*Klüber*). Vid. J.-J. Lagendorf, 43-46.

¹⁶ E. De Vattel, 79-103.

¹⁷ J.-J. Lagendorf, 49-51.

Jedan od najvažnijih momenata u razradi prava neutralnosti predstavlja Pariska deklaracija usvojena, zajedno sa mirovnim sporazumom, 1856. godine, nakon Krimskog rata. Bez iznenađenja, odnosila se na pravo mora. Konstatujući da u vreme rata pravo mora nosi *neizvesnost u pogledu prava i dužnosti između neutralnih država i zaraćenih strana* i da bi bilo *korisno ustanoviti jednoobraznu doktrinu o tako važnom pitanju*, sile potpisnice deklaracije su se saglasile o sledeće četiri tačke: 1. gusarenje (tačnije *korsarenje*) ostaje zabranjeno; 2. roba zaraćenih strana koja ne služi ratu može se prevoziti neutralnim brodovima; 3. roba neutralnih država, izuzev ratnog šverca, ne može biti predmet zaplene na brodu jedne od zaraćenih strana; 4. blokada luka i obala, da bi bila obavezna, mora biti efektivna odnosno držana dovoljnim snagama koje su stvarno sposobne da zabrane pristup neprijateljskim obalama.¹⁸

1.1.2. Kodifikacija 1907. godine

Ipak, najvažniji pravni akt koji se odnosi na pravo neutralnosti je Haška konvencija iz 1907. godine, tačnije Haške konvencije: V – koja se odnosi na prava i obaveze neutralnih država i lica u slučaju rata na kopnu i XIII – koja se tiče prava i obaveza neutralnih država u slučaju rata na moru. Ova potonja konvencija, koja sadrži 33 člana, normira niz pitanja i mogućih situacija koje je kratka Pariska deklaracija iz 1856. godine ostavila po strani. Tako je u predmetnoj Konvenciji između ostalog reč o slobodnom prolazu brodova zaraćenih strana kroz teritorijalne vode neutralne države (čl. 10), o rokovima u kojima brodovi zaraćenih strana koji su se zatekli u neutralnim lukama u vreme otpočinjanja sukoba iste moraju da napuste (čl. 13); o maksimalnom broju brodova jedne zaraćene strane koji se istovremeno mogu naći u neutralnoj luci (čl. 15); o popravkama brodova zaraćenih strana u neutralnim lukama (čl. 17) ili pak o mogućnosti prisustva plena u neutralnim lukama (čl. 21).

Sva navedena pitanja koja su ovom Konvencijom detaljnije normirana, rešena su naravno u okviru načelnih odredbi koje određuju suštinu pojma neutralnosti, odnosno prava i obaveza koje iz tog statusa proističu. Radi se, s jedne strane, o obavezi poštovanja neutralnosti jedne države od strane zaraćenih strana – u ovom slučaju njenih luka i teritorijalnih voda (čl. 1 i 2) i s druge, o obavezi jednakog tretmana zaraćenih strana od strane neutralnih država (čl. 9)¹⁹.

¹⁸ Déclaration du Congrès de Paris sur le droit maritime, 16 avril 1856, <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1856paris.htm>, 12. novembar 2019.

¹⁹ Vid. Convention (XIII) concernant les droits et les devoirs des Puissances neutres en cas de guerre maritime. La Haye, 18 octobre 1907, <https://ihl-databases.icrc.org/dih-traites/48f761e1a61e194b4125673c0045870ffc445de837a49046ec1256417004a4a3a?OpenDocument>, 12. novembar 2019.

Kada je reč o prvopomenutoj Konvenciji o neutralnosti, koja se primenjuje prilikom sukoba na kopnu, ona sadrži 25 članova i podeljena je na 5 poglavlja (1. O pravima i obavezama neutralnih država; 2. O interniranim pripadnicima zaraćenih strana i ranjenicima koji se leče kod neutralnih; 3. O neutralnim licima; 4. O železničkoj opremi; 5. Završne odredbe). Za naše razmatranje najvažnije je prvo poglavlje, odnosno prvih deset članova kojima se garantuje nepovredivost teritorije neutralnih država (čl. 1) i jednak tretman zaraćenih strana prilikom izvoza ili tranzita oružja i municije (čl. 7), ili korišćenja telegrafskih i telefonskih kablova (čl. 8).²⁰

Sasvim je jasno naravno da su neke od navedenih odredbi, zbog tehnološkog razvoja koji je u međuvremenu usledio, zastarele kao što je jasno da bi, kada bi se danas sastavljala, slična konvencija morala imati niz novih odredbi. Ono što je međutim važno jeste da je tokom XIX veka i zaključno sa Haškim konvencijama iz 1907. godine došlo do određenog stepena kodifikacije prava i obaveza koje proističu iz statusa neutralnosti. S druge strane, očigledno je takođe da je navedena kodifikacija prilično rudimentarna (izuzetak donekle predstavljaju pravila neutralnosti na moru) i da, osim osnovnih načela neutralnosti – uzdržanost i nepristranost kao obaveza neutralnih država / poštovanje nepovredivosti teritorije neutralne države kao obaveza zaraćenih strana –, ostala pravila mogu biti krajnje labava jer zavise od običaja koji su i sami veoma podložni promenama kakve ratne okolnosti (promena odnosa snaga, upotreba sile, vitalni interesi, državni razlog) po definiciji nose sa sobom.

Ovde zapravo dolazimo do nečega što bi se moglo naznačiti kao pravni paradoks neutralnosti.

1.2. Pravni paradoks neutralnosti

Pravni paradoks neutralnosti sastoji se u tome što neutralnost, kao kodifikovani pravni institut, suštinski funkcioniše samo onda kada pravo na rat (*jus ad bellum*) nije normirano. Drugim rečima, neutralnost se javlja onda kada međunarodno pravo ne reguliše, pa samim tim ni ne sankcioniše vođenje odnosno otpočinjavanje rata.²¹ To je potvrđeno kako istorijskim razvojem međunarodnog prava u XVI veku, tako i izgradnjom kolektivne bezbednosti u XX veku.

²⁰ Convention concernant les droits et les devoirs des Puissances et des personnes neutres en cas de guerre sur terre, Conclue à La Haye le 18 octobre 1907, https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/90700_29/index.html, 12. novembar 2019.

²¹ Pravo neutralnosti postoji dakle samo u kontekstu neprava u međunarodnom sistemu kada je reč o ratu i miru. Paradoks je stoga sadržan u činjenici da se poštovanje jednog pravnog instituta očekuje u bespravnoj situaciji. Kako neutralnost nije koncept niti pravni institut koji bi mogao da se podvede pod *jus in bello*, jer ga po svom značaju i političkim i strateškim implika-

1.2.1. Neutralnost kao izraz međunarodnog prava XIX veka

Ako se neutralnost prvenstveno posmatra kao pravni institut i ako se smatra da predstavlja izraz međunarodnog prava, onda može isključivo biti reč o međunarodnom pravu XIX veka. Reč je dakle o pravu koje nije regulisalo pravo na rat. Naprotiv, *jus ad bellum*, odnosno pokretanje iliti otpočinjanje rata bilo je političko a ne pravno pitanje. Svaka suverena država mogla je da započne rat i pitanje nelegalnosti takvog čina nije bilo moguće postaviti. Rat je jednostavno predstavljao legalno sredstvo u međunarodnim odnosima. Samo u takvom kontekstu može biti mesta za koncept neutralnosti. Karl Šmit (*Schmitt*), podsećajući na reči holandskog pravnika iz XVIII veka Kornelijusa Binkersheka (*Bynkershoek*), kaže da neutralna država ostaje jednak prijatelj obema zaraćenim stranama i da je prema njima dužna na *aequalitas amicitiae*. Šmit dodaje da dužnost održavanja jednakog prijateljstva „podrazumeva međutim da koncept međunarodnog rata bude narigoroznije odvojen i rastavljen od problema inherentne, sadržinske pravednosti, dakle od *justa causa* svake od zaraćenih strana.²²

Upravo je sa Emerom de Vatelom ta promena, koja je uostalom i dovela do stvaranja klasičnog međunarodnog prava, izvršena. Tek tada se međunarodno pravo odvojilo od Božije promisli i prirodnih načela i postalo isključivo proizvod volje država. To je bio preduslov da ograničenja koje je *jus ad bellum* nalazio u prirodnopravnoj doktrini pravednog rata nestanu. Pre navedenog perioda, koncept neutralnosti bio je naprosto teško zamisliv.

Hugo Grocijus, koji se neretko i pogrešno smatra ocem klasičnog međunarodnog prava, pruža najbolju ilustraciju ove tvrdnje. Govoreći o neutralnosti (šturije nego što će to učiniti Vatel 133 godine nakon njega), Grocijus nedvosmisleno uvodi pitanje pravednosti rata čime, u krajnjem ishodu, negira mogućnost neutralnosti tvrdeći sledeće: „Dužnost onih koji se drže van rata je da ne urade ništa što bi moglo da ojača onog koji podupire nepravedan razlog ili da spreči pokrete onog koji vodi pravedan rat“.²³ Drugim rečima, ne može se biti neutralan u ratu u kome je jedna strana nepravedno izvršila agresiju na drugu.

Šmit stoga s punim pravom tvrdi da je „samo nakon potpune eliminacije problema *justa causa*, međunarodno pravo evropskog međudržavnog prostornog poretka, zasnovano na konceptu ne-diskriminacionog rata postalo moguće i da se uspelo u ograničavanju rata u Evropi“, između ostalog, kroz prihvatanje koncepta neutralnosti.²⁴ Iz tog razloga je mehanizam neutralnosti predstavljao deo regu-

cijama prevazilazi, onda mu se mora priznati prevashodni politički karakter, što ujedno i objašnjava njegovu suštinski, samo načelnu pravnu kodifikaciju.

²² Carl Schmitt, *Le nomos de la Terre*, PUF, Paris 2001, 165.

²³ Hugo Grotius, *Le droit de la guerre et de la paix*, PUF, Paris 1999, 766.

²⁴ C. Schmitt, 165.

latornih mehanizama evropskog Koncerta za očuvanje mira i stabilnosti i neširenje ratnih dejstava u XIX veku.²⁵ Pre toga međutim, zbog doktrine pravednog rata, kao i posle toga, zbog konstrukcije kolektivne bezbednosti, to više nije bio slučaj.

1.2.2. Nekompatibilnost neutralnosti i kolektivne bezbednosti XX veka

Pitanje kompatibilnosti između postojanja neutralnih država i izgradnje međunarodnog sistema zasnovanog na principima i mehanizmima kolektivne bezbednosti javilo se na samom početku Društva naroda u vezi sa članstvom Švajcarske. Slična debata ponovila se tridesetak godina kasnije i u vezi sa Austrijom i njenim članstvom u Ujedinjenim nacijama. Navedene rasprave samo su posledica dve suštinski suprotstavljene logike. Kao što smo videli, neutralnost počiva na suverenom pravu, suverenoj odluci da se u određenom sukobu između dve ili više država ne učestvuje. Drugim rečima, reč je o odluci jedne političke zajednice koja nosi odgovornost isključivo za sebe. Suprotno tome, suština kolektivne bezbednosti je da odgovornost za mir i stabilnost međunarodnog sistema ponesu sve učesnice sistema zajedno. Suština je da se mir kolektivno očuva tako što će se preduzeti kolektivna akcija u slučaju da neka od suverenih država mir bespravno naruši. I u ovome leži suštinska razlika u odnosu na pravo međunarodnog mira i bezbednosti XIX veka. Ocena legalnosti, kada je u pitanju pravo na rat, tada nije postojala. Regulisan je bio samo *jus in bello*. Sa izgradnjom kolektivne bezbednosti, vratili smo se delimično na logiku pravednog rata kojom je određen rat mogao biti proglašen nepravednim (odnosno nelegalnim u slučaju kolektivne bezbednosti). Na toj razlici insistira Karl Šmit kada kaže da je *pravo koje se odnosilo ne prevenciju rata po kom je odlučivalo ženevsko Društvo naroda podrazumevalo pretenziju da se ratovi kvalifikuju kao legalni ili nelegalni i da se na polju međunarodnog prava diskriminišu zaraćene države prema tome da li su njihove akcije bile u skladu s pravom ili ne*. „Time je“, nastavlja Šmit „koncept neutralnosti tradicionalnog međunarodnog prava negiran u svojoj osnovi a to je potpuna *aequalitas* između *hostes justis* s jedne i druge strane“.²⁶

²⁵ XIX vek predstavlja period širenja koncepta neutralnosti ne samo u Evropi, o čemu svedoče međunarodno priznate ili nametnute neutralnosti Švajcarske (1815.) Belgije (1831.) ili Luksemburga (1867.), već i van starog kontinenta jer su velike evropske sile u mehanizmu neutralnosti/neutralizacije videli sredstvo za sprečavanje sukoba i na afričkom kontinentu u kontekstu kolonizacije te je tako 1885. godine proglašena neutralnost „Slobodne države Kongo“, vid. L. Müller, 84-86.

²⁶ C. Schmitt, 247.

I pored ove suštinske kontradiktornosti između koncepta neutralnosti i filozofije kolektivne bezbednosti, u oba slučaja je nađeno kompromisno rešenje. Kada je Švajcarska u pitanju, Savet Društva naroda je Londonskom deklaracijom od 13. februara 1920. godine priznao „jedinstvenu situaciju“ Švajcarske kojoj je priznata mogućnost da ne učestvuje u vojnim merama koje bi Društvo naroda preduzimalo, već samo da učestvuje u eventualnim ekonomskim sankcijama.²⁷

Na sličan način je pravna doktrina tumačila neutralnost Austrije i njeno članstvo u UN 1955. godine. Profesor Šarl Šomon (*Chaumont*) tako tvrdi da, bez obzira na određene odredbe Povelje UN, za koje izgleda da isključuju princip neutralnosti – na prvom mestu član 2§5 koji predviđa da „svi članovi daju Ujedinjenim nacijama svaku pomoć u svakoj akciji koju one preduzimaju u skladu sa ovom Poveljom (...)“ – ipak postoji prostora za koncept neutralnosti u okviru kolektivne bezbednosti: „sve obaveze, osim vojnih, koje su sadržane u Povelji Ujedinjenih nacija ne mogu se, bez posebne analize u svakom pojedinačnom slučaju, *a priori* proglasiti nepodudarnim sa statusom stalno neutralne države“.²⁸

Važno je međutim napomenuti da Šarl Šomon dolazi do ovakvog zaključka ne zbog slabosti ili relativnosti statusa neutralnosti, već sasvim suprotno, zbog slabosti i nedovršenosti same kolektivne bezbednosti. „Ukratko“, kaže profesor Šomon, „može biti totalne kolektivne bezbednosti bez neutralnosti; može međutim biti i delimične kolektivne bezbednosti. U ovom poslednjem slučaju, delimičan karakter bezbednosti omogućava da se napravi mesto, koje treba definisati u svakoj pojedinačnoj pretpostavci, za neutralnost“.²⁹ U prilog svojoj tvrdnji, Šomon navodi i profesora Žorža Sela (*Scelle*) koji naglašava da „u konfederalnom sistemu zasnovanom na kolektivnoj bezbednosti, koja je i sama ugovorne prirode, možemo zamisliti određen status diferencijalne neutralnosti koji bi bio podudaran sa održanjem javnog mira. Suprotno tome, u nadržavnom ustavnom stanju, zasnovanom na federalizmu, ne može više biti reči o kolektivnoj bezbednosti već samo o ‘policiji’: u tom slučaju, problem nestaje iz pravne tehnike zajedno sa pojmom neutralnosti“.³⁰

Drugim rečima, kolektivna bezbednost, delimična, nepotpuna ili nedovršena, nije u stanju da pruži punu garanciju bezbednosti u decentralizovanom međunarodnom sistemu i decentralizovanom međunarodnopravnom poretku čiji je proizvod i ona sama. Zbog toga se može ostaviti određenog prostora za koncept neutralnosti.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Charles Chaumont, “La neutralité de l’Autriche et les Nations-Unies”, *Annuaire français de droit international*, Vol. 1, n° 1, 1955, 153-155.

²⁹ *Ibid.*, 157.

³⁰ *Ibid.*, 156.

Međutim, u takvoj situaciji se mora postaviti klasično ali fundamentalno pitanje – može li uopšte, u takvim uslovima, biti govora o kolektivnoj bezbednosti (isto pitanje upućuje se tradicionalno i samom međunarodnom pravu)?

Navedeno pitanje tim pre je opravdano što je, u istorijskom smislu, neuspeh kolektivne bezbednosti potvrđen. Društvo naroda je krajem tridesetih godina prošlog veka u punoj meri pokazalo svoje nedostatke i slabosti u borbi za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti. Upravo je takva situacija uticala da švajcarsko Savezno veće odluči i obavesti Društvo naroda 29. aprila 1938. godine da Švajcarska više neće učestvovati ni u ekonomskim sankcijama čime se ova zemlja vratila na poziciju *integralne* neutralnosti.³¹

Ni Ujedinjene nacije nisu pokazale mnogo više uspeha u ispunjenju svog prvog i osnovnog zadatka: održanje međunarodnog mira i bezbednosti. Tokom Hladnog rata je njihov rad u ovom segmentu naprosto bio paralisano, da bi se, posle probuđenih nada sa padom Berlinskog zida, vrlo brzo uvidelo da mehanizmi kolektivne bezbednosti ne pružaju mogućnost regulisanja međunarodnih odnosa ni u poslehladnoratovskoj realnosti (dovoljno je podsetiti se agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju 1999. godine, Drugog zalivskog rata 2003, intervencije u Libiji 2011, ukrajinske krize ili one, danas postojeće, u Siriji).³²

Razlog ovom istorijskom neuspehu je jednostavan. Reč je o suštinski nepromenjenom stanju anarhije koja je i danas osnovna odlika međunarodnih odnosa.

2. STVARNA SAVREMENOST: NEUTRALNOST JE ODRAZ ANARHIJE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Nikola Politis nije naravno grešio kada je rekao da se „neutralnost rodila i razvijala kao posledica međunarodne anarhije, u svetu u kom su države preten- dovale da vrše bez ikakve kontrole neograničenu suverenu vlast, u kom su imale apsolutno pravo rata, u kom nisu poznavale nijedan redovni pravosudni sistem (...)“.³³ Greška grčkog pravnika je u tome što je mislio da je takvom svetu došao kraj.³⁴ Nesumnjivo je međutim da anarhija i dalje predstavlja dominantnu crtu međunarodnih odnosa. Ova obična konstatacija, koja je uostalom potvrđena ne-

³¹ C. Schmitt, 248.

³² Vid. Miloš Jovanović, „Ujedinjene nacije i iluzije kolektivne bezbednosti“, *Sedamdeset godina Ujedinjenih nacija – pogled iz Srbije* (ur. Žaklina Novičić, Anđela Stojanović), IMPP, Beograd 2015.

³³ N. Politis, 8.

³⁴ „Ako međunarodna anarhija još uvek nije u potpunosti nestala, ona ne predstavlja više dominantnu crtu, priznatu i prihvaćenu, naše epohe“, *Ibid.*, 9. Greška koju je napravio Politis, osim lične želje da međunarodno pravo u potpunosti uokviri međunarodne odnose, proističe iz kontek-

delotvornošću mehanizama kolektivne bezbednosti koji su predviđeni Poveljom UN, i danas čini koncept neutralnosti apsolutno savremenim.

Međutim, ovaj „pravni“ institut, pored činjenice da može da postoji, kao što smo videli, isključivo u odsustvu međunarodnog prava koje bi regulisalo pravo na rat, krasi još jedan paradoks (koji, istina, proizlazi iz ovog prvog): efektivnost neutralnosti odnosno poštovanje njenih ustaljenih i donekle kodifikovanih pravila, zavisi isključivo, ne od prava već od odnosa snaga tj. od sile. Utoliko se može reći da je neutralnost iznad svega politički, a ne pravni fenomen, kako na svom začetku (2.1.) tako i na svom kraju (2.2.)

2.1. Neutralnost kao izraz suverenosti

Neutralnost je uvek plod interakcije političke odluke suverene države i međunarodnog konteksta (drugim rečima, plod je interakcije suverenih država). Iz tog razloga ne postoji jednoobrazan model neutralnosti već je reč o konceptu koji može poprimiti različite oblike.

2.1.1. Teorijska polimorfnost neutralnosti

Rečnik *Međunarodnog javnog prava* belgijske škole međunarodnog prava, kojim je rukovodio Žan Salmon (*Salmon*), daje definiciju nekoliko različitih tipova neutralnosti: 1. *Apsolutna (ili savršena) neutralnost* je neutralnost države čije je ponašanje u potpunosti u skladu sa principima uzdržanosti i nepristrasnosti; 2. *Oružana neutralnost* je neutralnost države koja preduzima vojne mere kako bi se odbranila od kršenja njene neutralnosti; 3. *Blagonaklona neutralnost* predstavlja koncepciju neutralnosti koja se održala do kraja XIX veka i prema kojoj neutralna država može jednoj od zaraćenih strana da pruži određene prednosti shodno međunarodnom ugovoru koji je zaključen pre sukoba; 4. *Stalna (ili večna) neutralnost* predstavlja situaciju u kojoj se jedna država obavezuje da neće učestvovati ni u jednom ratu osim u slučaju da ona sama ne bude žrtva agresije; 5. *Kvalifikovana (ili diferencijalna) neutralnost* je ponašanje države koja, ne uzimajući učešća u sukobu, učestvuje u sankcijama protiv jedne od zaraćenih strana; 6. *Voljna neutralnost* je neutralnost koju jedna države usvoji svojom voljom u slučaju rata između dve ili više država.

Pored ovih šest tipova neutralnosti, Rečnik Žana Salmona daje i definiciju *neutralizma* kao doktrine koja odgovara poziciji koje su usvojile neke države od-

sta stvaranja Društva naroda i prvih mehanizama kolektivne bezbednosti koje su generacijama između dva svetska rata ulivala nadu da se može izbeći ono što se desilo u Velikom ratu.

bijajući da se svrstaju uz jedan od dva bloka pre kraja Hladnog rata. Za razliku od neutralnosti, dodaju autori, ova doktrina ne proizvodi pravne posledice.³⁵

Navedene kategorije neutralnosti ne predstavljaju međutim taksativni spisak neutralnosti jer se drugačije podele i kategorije mogu naći kod različitih autora. Tako na primer Arči Simson (*Simpson*) deli, pored nesvrstanosti, neutralnost na *Ad hoc* neutralnost – reč je o privremenoj neutralnosti koje pojedine države proglašavaju u kontekstu određenog konflikta; *de jure* neutralnost – radi se, kako kaže autor, o neutralnosti „međunarodnog prava“ koja se i sama deli na dva pod-tipa (neutralizacija sa primerima Austrije i Finske i stalna neutralnost sa primerom Švajcarske) i *de facto* neutralnost, odnosno neutralnost koja je, prema autoru, usvojena bez pribegavanja međunarodnom pravu ali koja je ipak naširoko prihvaćena od strane međunarodne zajednice kao što pokazuju slučajevi Irske i Švedske.³⁶ Igor Novaković sa svoje strane, prati podelu Boleslava Bočeka (*Boczek*) koji je definisao tri osnovna modela (stalna neutralnost, neutralizam i nesvrstanost) od kojih svaki poseduje određene varijacije.³⁷

Moguće je nastaviti još dugo sa navođenjem primera različitih definicija i kategorija neutralnosti (u doktrini i praksi se tako može naći i pojam *aktivne neutralnosti* kao primer države koja je, iako neutralna, vrlo aktivna na diplomatskoj sceni i radi na konstantnom promovisanju određenih vrednosti) ali i gore rečeno je dovoljno da pokaže da ne postoji jedinstvena i opšte prihvaćena sistematizacija koncepta neutralnosti. Naprotiv, postojanje različitih kategorija, njihovo preplitanje, usvajanje šarolike terminologije, vezivanje koncepta neutralnosti za čisto političke pojave odnosno spoljno-političke orijentacije poput nesvrstanosti, nedvosmisleno ukazuju da se priroda neutralnosti kao pravnog instituta teško može sistematizovati (videli smo uostalom da je njen pravni režim – izuzev opštih principa nepristranosti u odnosu na zaraćene strane i nepovredivosti teritorije neutralne države – labavo, katkad i šturo definisan).

Ova relativna elastičnost koncepta neutralnosti i njegove primene proizlazi iz činjenice što je on prvenstveno proizvod međunarodne politike a ne međunarodnog prava. Kao što se vidi iz konkretnih slučajeva, šarolikost prakse neutral-

³⁵ Jean Salmon (dir.), *Dictionnaire de droit international public*, Bruylant, Bruxelles 2001, 738-740. Krajnje simptomatično, pojam neutralnosti će se pre naći u rečnicima i leksikonima prava nego što će se naći u rečnicima međunarodnih odnosa (vid. Charles Zorgbibe, *Dictionnaire de politique internationale*, PUF, Paris 1988; Marie-Claude Smouts, Pascal Vennesson, Dario Battistella, *Dictionnaire des relations internationales*, Dalloz, Paris 2003) što pokazuje da se navedeni koncept više percipira kao pravni institut sa kodifikovanim režimom nego kao činjenica koja proizlazi iz određenog (spoljno) političkog izbora.

³⁶ Archie W. Simpson, "Realism, Small States and Neutrality", *Realism in Practice* (eds. Davide Orsi, J. R. Avgustin, Max Nurnus), E-International Relations Publishing, Bristol 2018, 124.

³⁷ Igor S. Novaković, 9-10.

nosti uzrok je šarolikosti teorije kada je u pitanju definisanje i sistematizovanje samog koncepta.

2.1.2. Neutralnost u praksi

Neutralnost nije pravna obaveza, niti je pravom onemogućena već se radi o političkoj odluci zasnovanoj na suverenoj jednakosti država. Kao što pokazuju primeri iz prakse, politička odluka nalazi se u začetku neutralnosti ali određuje i njen sadržaj.

Zbog nemogućnosti da u okviru ovog rada posvetimo pažnju svim postojećim slučajevima neutralnih država, ograničićemo ovaj kratak transverzalni pregled na pet najpoznatijih i najstarijih primera. To su, po hronološkom redu proglašavanja neutralnosti: Švajcarska, Švedska, Irska, Finska i Austrija.³⁸

Kada je reč o začetku neutralnosti, ona može biti plod nezavisne i suverene odluke određene države, kao što je slučaj sa Švajcarskom, Švedskom ili Irskom, a može biti i snažno sugerisana odnosno nametnuta sa strane kao u slučaju Finske i Austrije.

Prve premise neutralnosti, kada je o Švajcarskoj reč, nastale su već u XVI veku nakon bitke kod Marinjana (1515. godine). Refleks neutralnosti pojačan je međutim u narednom veku prilikom verskih ratova prema kojima Švajcarska konfederacija, zbog svoje unutrašnje strukture, nije naprosto bila u mogućnosti da vodi jedinstvenu spoljnu politiku te se pozicija neutralnosti nametala sama po sebi. Navedena pozicija će konačno biti i međunarodno priznata nakon Napoleovih ratova (tokom kojih Švajcarska nije bila neutralna zbog francuske okupacije izvršene 1798. godine) na Bečkom kongresu 1815. godine.

U istom periodu (1814. godine), Švedska je nakon sukoba sa Norveškom počela da vodi politiku neutralnosti koja joj je obezbedila u kontinuitetu više od dva veka mira. I Republika Irska se takođe samostalno odlučila na neutralnost 1938.

³⁸ Za navedene zemlje vid. između ostalog: "Rapport sur la neutralité, publié en annexe du 'rapport sur la politique extérieure de la Suisse dans les années 90' du 29 novembre 1993", (Izveštaj Saveznog veća Švajcarske konfederacije o neutralnosti), https://www.eda.admin.ch/dam/eda/fr/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/rapport-sur-la-neutralite-1993_FR.pdf; 8. oktobar 2019; Bengt Sundelius, "Sweden: Secure Neutrality", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, 1990; Hans Lödén, "Reaching a vanishing point? Reflections on the future of neutrality norms in Sweden and Finland", *Cooperation and Conflict*, Vol. 47, 2/2012; Neal G. Jesse, "Choosing to Go It Alone: Irish Neutrality in Theoretical and Comparative Perspective", *International Political Science Review*, Vol. 27, No. 1, 2006; Philippe Brillet, "Quel avenir pour la neutralité irlandaise?", *Sources*, Automne 2003; Brian S. Faloon, "Aspects of Finnish Neutrality", *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 1, 3/1982; Josef L. Kunz, "Austria's Permanent Neutrality", *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 2, 1956.

godine. Osnovni razlog ovakvog izbora proistekao je iz želje za što većom nezavisnošću od Velike Britanije.

Za razliku od ove tri zemlje, neutralnosti Finske i Austrije plod su geopolitičkog konteksta Hladnog rata i volje velikih sila, prvenstveno SSSR. Naime, iako je Finska bila otvorena za politiku neutralnosti od svoje nezavisnosti 1917. godine, njena spoljna politika odlučnije je krenula tim putem tek nakon potpisivanja *Sporazuma o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći* sa SSSR 1948. godine. Finska je naime jednu rečenicu sadržanu u Preambuli sporazuma, kojom je izražena želja Finske „da ostane van sukobljenih interesa Velikih sila“, tumačila kao prihvatanje njene neutralnosti.³⁹ Što se Austrije tiče, ona je usvojila ustavni zakon kojom definiše svoju neutralnost 26. oktobra 1955. godine, nakon potpisivanja Austrijskog državnog sporazuma između Austrije i okupacionih sila 15. maja koji je i sam usledio nakon sovjetsko-austrijskih razgovora iz aprila iste godine prilikom kojih su sovjetski zvaničnici pomenuli švajcarski model kao poželjan model za Austriju.⁴⁰

Drugim rečima, navedeni primeri pokazuju da neutralnost može biti rezultat, kako suverene volje jedne države, tako i volje jedne države izražene samo onda kada neka od Velikih sila neutralnost dopušta (postepeno kao u slučaju Finske i SSSR) ili pak rezultat koji je nametnut od strane Velikih sila (Austrija).

Ista šarolikost može se naći i prilikom pitanja međunarodnog priznanja neutralnosti. Međunarodno priznanje švajcarske neutralnosti tako je eksplicitno potvrđeno Bečkim kongresom 1815. godine kojim je neutralnost i garantovana. Već u slučaju Finske i Austrije ne postoji eksplicitno priznanje neutralnosti ovih država nezavisno od postojanja dva međunarodna sporazuma (Finsko-sovjetski sporazum iz 1948. i Austrijski državni sporazum iz 1955. godine) koji ne sadrže neposredne odredbe o neutralnosti. U slučaju Švedske i Irske radi se o takozvanoj *de facto* neutralnosti koja nije priznata nijednim međunarodnopravnim dokumentom što je ne sprečava da suštinski bude priznata od strane drugih država.

Odsustvo jednoobraznog modela neutralnosti vidi se i u različitim normativnim rešenjima odnosno pravnom osnovu u okviru unutrašnjeg prava. Iako u većini pomenutih slučajeva neutralnost predstavlja ustavnu kategoriju kao u Švajcarskoj (Ustav 1999, čl. 173 i 185) Austriji (Ustav 1920, čl. 9a) ili Irskoj (Ustav 1937, čl. 28.3.1 – u predmetnom članu se ne pominje neutralnost već se koristi sledeća formulacija: „država ne učestvuje ni u jednom ratu“), to nije slučaj u Finskoj i Švedskoj.

³⁹ B. S. Faloon, 3-4.

⁴⁰ Ch. Chaumont, 151-152.

Konačno, sama priroda odnosno sadržaj neutralnosti varira kada su u pitanju članstvo u međunarodnim organizacijama poput Društva naroda ili Ujedinjenih nacija, nivo učešća u preduzetim kolektivnim merama poput sankcija i mirovnim misijama ili stepen saradnje sa postojećim vojnim savezima. Bez mogućnosti da u okviru ovog rada uđemo dublje u detalje, važno je istaći da svaka neutralna država modulira svoju načelnu neutralnost shodno istorijskim tj. geopolitičkim prilikama. Najbolja ilustracija toga može se naći u istorijskim varijacijama neutralnosti Švajcarske koja je bila „integralna“ do 1920. godine, nakon čega se, sa stvaranjem Društva naroda i učešćem u sankcijama pretvorila u „diferencijlanu“, da bi, sa neuspehom tog istog Društva naroda 1938. godine povratila svoj integralni oblik.

Ponašanje Irske za vreme Drugog svetskog rata ili Švedske za vreme Hladnog rata na drugi način ilustruju elastičnost primene neutralnosti koja nije, u oba pomenuta slučaja, počivala na striktnoj nepristrasnosti između zaraćenih strana, odnosno suprotstavljenih hladnoratovskih blokova.

Labavost ovog koncepta i njegove primene se međutim ponajbolje vidi u primerima flagrantnih povreda neutralnosti jer ne treba zaboraviti da je istorija neutralnosti ujedno i istorija njenog kršenja.

2.2. Poštovanje neutralnosti kao rezultat odnosa snaga

Ovde dolazimo do poslednjeg pravnog paradoksa neutralnosti koji proističe iz činjenice da poštovanje neutralnosti određene države prvenstveno zavisi od volje zaraćenih strana tj. postojećeg odnosa snaga. Tako je tokom Drugog svetskog rata, kao što podseća Nil Džes (Jesse), od ukupno 22 neutralne države, samo njih pet uspelo da sačuva svoju neutralnost.⁴¹ Države koje su se nalazile u centru ratnih dešavanja, poput Belgije, nisu mogle biti među njima.

2.2.1. Kršenje statusa neutralnosti

Primer belgijske neutralnosti, koja je bila prekršena u oba svetska rata, dosta dobro pokazuje da poštovanje neutralnosti u krajnjem ishodu ne zavisi od pravnih garancija koje neutralnost pruža na papiru, niti formalnog ili neformalnog prihvatanja iste u mirnodopskim uslovima od strane drugih sila, već od suverene odluke svake države da započne ratna dejstva ili ne.

Kad je u pitanju hronološki prva belgijska neutralnost, radilo se zapravo o *neutralizaciji*, odnosno o neutralnosti koja je nametnuta spolja od strane velikih

⁴¹ Neal G. Jesse, 13.

sila i zarad ravnoteže i mira među njima. Naime, nakon što je postalo jasno da se Holandija i Belgija ne mogu držati zajedno zbog stalnih tenzija između severnih protestantskih i južnih katoličkih provincija, Austrija, Francuska, Engleska, Pruska i Rusija su odlučile da podare, protokolom od 20. juna 1831. godine nezavisnost Belgiji uz nametanje stalne neutralnosti što je formalizovano na Kongresu od 15. oktobra iste godine. Nametnutu neutralnost je Belgija konačno prihvatila 1839. godine. Tokom francusko-pruskog rata iz 1870. godine belgijska neutralnost je bila poštovana. Tokom Prvog svetskog rata bilo je međutim drugačije. Nemačko carstvo je 2. avgusta 1914. godine uputilo Belgiji ultimatum kojim je tražen slobodan prolaz za nemačke trupe usled neminovnog rata sa Francuskom. Nakon odbijanja ultimatum, došlo je do nemačke invazije Belgije a skoro identičan scenario zadesio je i neutralni Luksemburg.⁴²

Ništa drugačija nije bila sudbina belgijske neutralnosti ni tokom Drugog svetskog rata. Ovog puta međutim, neutralnost nije bila nametnuta Belgiji kao što je to bio slučaj vek ranije, već je Belgija, uvidevši slabosti mehanizama kolektivne bezbednosti i krah Društva naroda prilikom kriza koje su poruzrokovali Japan u Mandžuriji 1931. godine i Italija u Etiopiji 1936. godine, kao i konstantno jačanje Nemačke, svojevlasno odlučila da proglasi neutralnost. To je učinjeno deklaracijom kralja Leopolda III (*Léopold III*) od 14. oktobra 1936. godine u kojoj je rečeno da „Belgija mora isključivo voditi belgijsku politiku i ostati po strani sukoba svojih suseda“. Ministar spoljnih poslova Pol-Henri Spaak (*Spaak*) dodao je, „razradivši deklaraciju svog vladara“ da će *Belgija biti nezavisna, neutralna i lojalna*.⁴³ Ni ovog puta međutim, status neutralnosti nije zaštitio Belgiju od ratnih razaranja koja su počela nemačkim napadom 10. maja 1940. godine.

Navedeni istorijski primeri odlično ilustruju već pomenutu kontradiktornost neutralnosti – ako se ona isključivo ili prevashodno shvata kao pravni institut – a to je da se neutralnost najbolje brani ne pravom, već silom.

Uostalom, poučeni iskustvom iz Prvog svetskog rata, Belgijanci su to vrlo dobro znali. U obraćanju Parlamentu 1938. godine, predsednik skupštinskog odbora za spoljnu politiku naglasio je da „odbrana mora da se ustanovi tako da ne bude posebno uperena ni prema jednom od suseda, ali da po svojoj prirodi mora da bude takva da nas sačuva od svake agresije, odakle god ona došla“.⁴⁴ Ipak, i pored svesti o potrebi jake odbrane i činjenice da je dočekala početak Drugog

⁴² Vid. J.-J. Lagendorf, 84-90 i Albert Geouffre de Lapradelle, “The Neutrality of Belgium”, *The North American Review*, Vol. 200, No. 709, 1914.

⁴³ William E. Lingelbach, “Neutrality versus Alliances. Belgium and the Revolution in International Politics”, *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 79, No. 4, 1938, 607.

⁴⁴ *Ibid.*, 620.

svetskog rata sa više od 600.000 ljudi pod oružjem – što predstavlja dvostruko veći broj nego 1914. godine – Belgija ipak nije uspela da zaustavi Nemačku u njenim namerama.

2.2.2. „Oružana neutralnost“ kao jedini vid istinski održive neutralnosti

Nezavisno od neuspeha Belgije da sačuva poziciju neutralne države tokom Drugog svetskog rata, „oružana neutralnost“ predstavlja jedini vid istinski održive neutralnosti.⁴⁵ Kao što tvrdi jedan od klasičnih autora realističke škole međunarodnih odnosa Remon Aron (*Aron*), „neutralna država, po definiciji, računa na odvracanje: ona nema nameru da nametne svoju volju drugim državama, osim da ih ubedi da je ostave na miru“.⁴⁶ Ovu nameru je Švajcarska ostvarila u oba svetska rata, prvenstveno zahvaljujući snažnoj vojsci.

Još je krajem XIX veka švedski pravnik Ričard Klen (*Kleen*) ispravno primetio da „Švajcarska i dalje za svoju odbranu održava vojsku čiji bi značaj bio neobjašnjiv ako bi verovala garancijama utvrđenim na papiru“.⁴⁷ Nije međutim ovde reč o veri ili odsustvu iste, već o činjenici da se u anarhičnom međunarodnom sistemu, garancije utvrđene na papiru, tj. prava koja proističu iz statusa neutralnosti – najbolje štite snažnom vojskom. A snažnu vojsku je Švajcarska gradila sa takvom svešću da je, kako navodi Dragana Đurašinović-Radojević, vlada svojevremeno objavila da se vojsci „mora obezbediti najefikasnije oružje za očuvanje nezavisnosti i neutralnosti, među kojima je i atomski oružje“.⁴⁸

I zaista, švajcarska vojska po broju ljudstva (140.000 u 2019. godini) i različitih borbenih sredstava (među kojima skoro dve hiljade raznih mehanizovanih i oklopnih vozila, 30 borbenih aviona F-18 i 45 helikoptera) i danas čini izuzetno respektabilnu silu.⁴⁹ Iznad svega međutim, njen odbrambeni sistem počiva na ideji narodne milicije odnosno obaveznog prisustva ročnog sastava i uključivanja svih vojno sposobnih muškaraca u sistem odbrane kroz *obavezno služenje vojnog*

⁴⁵ Ova konstatacija važi u kontekstu trusnog geopolitičkog konteksta. U tom smislu, primer nenaoružane neutralnosti Kostarike, koja dakle nema vojsku ali koja nema ni otvorena geopolitička pitanja sa susedima, niti se nalazi, u tom pogledu, na nestabilnom području, nije posebno relevantan.

⁴⁶ Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Calmann-Lévy, Paris 1984, 400.

⁴⁷ J.-J. Lagendorf, 156.

⁴⁸ Dragana Đurašinović-Radojević, „Švajcarska ‘oružana neutralnost’“, *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi* (ur. Srđan T. Korać), IMPP/Hanns Seidel Stiftung, Beograd 2016, 56.

⁴⁹ Vid. podatke sa zvanične internet prezentacije švajcarske vojske, <https://www.vbs.admin.ch/fr/ddps/faits-chiffres/armee.html>, 10. januar 2020.

roka, efikasan sistem rezervista i civilne odbrane, sistem obuke i treninga osvežavanja znanja za rezerviste, koji lično oružje čuvaju u svojim kućama.⁵⁰

Zbog svega navedenog se Švajcarska i danas smatra idealnotipskim primenom neutralne države.

ZAKLJUČAK

Nakon svega rečenog, jasno proizlazi da je koncept neutralnosti apsolutno savremen i da će savremen ostati sve dok anarhija bude glavna odlika međunarodnih odnosa. Jasno je i da koncept neutralnosti, u današnjem vremenu, na prvom mestu podrazumeva politički suverenu odluku jedne nacije da se drži van sukoba drugih država i da na isti način tretira zaraćene strane kako bi i sama bila ostavljena van ratnih operacija. Pitanje eksplicitnog međunarodnog priznanja nije od presudnog značaja jer, pored tradicije neutralnosti, poštovanje iste zavisi prvenstveno od vojne sile s kojom jedna država raspolaže u odbrani svoje neutralnosti. Samo onda kada je odnos snaga i interesa takav da nijedna zaraćena strana nema računa da izvrši agresiju na neutralnu državu, pravni režim neutralnosti može doći do izražaja iako i tada mogu postojati modulacije u njegovoj primeni.

Konačno, iako je malo verovatno da se u eri nuklearnog oružja mogu ponoviti sukobi svetskih razmera kakve je poznavao XX vek, nesumnjivo je da neutralnost, koja je zemljama poput Švajcarske ili Švedske donela više od dva veka neprestanog mira, može uticati na sveukupni razvoj jedne političke zajednice. Uostalom, nikada ne treba zaboraviti da neutralnost predstavlja sredstvo za postizanje nacionalnih ciljeva, na šta podsećaju autori izveštaja švajcarskog Saveznog veća o neutralnosti, tvrdeći da „neutralnost nikada nije bila za našu zemlju cilj sam po sebi već jedan od instrumenata koji je upotrebljen kako bi omogućio Švajcarskoj da postigne svoje istinske ciljeve, posebno onaj da očuva, u najvećoj mogućoj meri, svoju nezavisnost“.⁵¹

⁵⁰ Dragana Đurašinović-Radojević, 59-63. Na zvaničnoj internet stranici švajcarske vojske može se videti i desetominutni film (video) o obaveznom godišnjem programu bojevog gađanja, koji pokazuje način na koji se lično oružje (automatska puška), čuva, prenosi i održava kao i sve ostale administrativne radnje i procedure koje se tom prilikom moraju poštovati: <https://www.vtg.admin.ch/fr/mon-service-militaire/dehors-du-service/sat/schiesswesen-ausser-dienst.html#video>.

⁵¹ U izveštaju se pominje i potreba relativno *elastične* primene neutralnosti: „Ako pogledamo istoriju naše zemlje, konstatovaćemo da neutralnost nikada nije bila rigidna institucija, već da je naprotiv Švajcarska uvek znala da taj instrument menja i prilagođava kako bi ga stavila u službu svojih interesa“, Rapport sur la neutralité, publié en annexe du ‘rapport sur la politique extérieure de la Suisse dans les années 90’ du 29 novembre 1993, 2,4.

LITERATURA I IZVORI

- Christine Agius, "Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality", *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011.
- Christine Agius, Karen Devine, "'Neutrality: A Really Dead Concept?' A Reprise", *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011.
- Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Calmann-Lévy, Paris 1984.
- Jessica L. Bayer, Stephanie C. Hofmann, "Varieties of neutrality: Norm revision and decline", *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, 3/2011.
- Josef Binter, "Neutrality, European Community and World Peace: The Case of Austria", *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 4, 1989.
- Edwin Borchard, "Neutrality", *The Yale Law Journal*, Vol. 48, No. 1, 1938.
- Philippe Brillet, "Quel avenir pour la neutralité irlandaise?", *Sources*, Automne 2003.
- Jean-Paul Charney, "Hors armes ou hors passions? La neutralité", *Géostratégique*, n° 14, 2016.
- Charles Chaumont, "La neutralité de l'Autriche et les Nations-Unies", *Annuaire français de droit international*, Vol. 1, n° 1, 1955.
- Brian S. Faloon, "Aspects of Finnish Neutrality", *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 1, 3/1982.
- Maria Gavounelli, "Neutrality – A Survivor", *The European Journal of International Law*, Vol. 23, No.1, 2012.
- Laurent Goetschel, "Neutrality, a Really Dead Concept?", *Cooperation and Conflict*, Vol. 34, 2/1999.
- Hugo Grotius, *Le droit de la guerre et de la paix*, PUF, Paris 1999.
- Neal G. Jesse, "Choosing to Go It Alone: Irish Neutrality in Theoretical and Comparative Perspective", *International Political Science Review*, Vol. 27, No. 1, 2006.
- Pertti Joenniemi, "Neutrality beyond the Cold War", *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 3, 1993.
- Miloš Jovanović, „Ujedinjene nacije i iluzije kolektivne bezbednosti”, u Žaklina Novičić, Anđela Stojanović (ur.), *Sedamdeset godina Ujedinjenih nacija – pogled iz Srbije*, IMPP, Beograd, 2015.
- Miloš Jovanović, „Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo”. *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2-3, Jun 2007.
- Srđan T. Korać (ur.), *Uticao vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, IMPP/Hanns Seidel Stiftung, Beograd 2016.
- Josef L. Kunz, "Austria's Permanent Neutrality", *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 2, 1956.
- Jean-Jacques Langendorf, *Histoire de la neutralité*, Infolio, Gollion 2007.
- Albert Geouffre de Lapradelle, "The Neutrality of Belgium", *The North American Review*, Vol. 200, No. 709, 1914.
- William E. Lingelbach, "Neutrality versus Alliances. Belgium and the Revolution in International Politics", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 79, No. 4, 1938.
- Jan Litavski, "Kontroverze vojne neutralnosti Srbije", *Novi vek*, Elektronski časopis Centra za evroatlantske studije, avgust 2012.

Hans Lödén, “Reaching a vanishing point? Reflections on the future of neutrality norms in Sweden and Finland”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 47, 2/2012.

Leos Müller, *Neutrality in World History*, Routledge, New York/London 2019.

Stephen C. Neff, *Justice Among Nations*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts/London, England 2014.

Igor S. Novaković, „Koncept neutralne države”, *Međunarodna politika*, br. 1141, januar-mart 2011.

Antonio Papisca, “Active Neutrality with the New International Law. Reflections from a Politics and Law Perspective”, *Peace Human Rights Governance*, Vol. 1, 3/2017.

Nicolas Politis, *La neutralité et la paix*, Hachette, Paris 1935.

Carl Schmitt, *Le nomos de la Terre*, PUF, Paris 2001.

Archie W. Simpson, “Realism, Small States and Neutrality”, in Davide Orsi, J. R. Avgustin, Max Nurnus (eds), *Realism in Practice*, E-International Relations Publishing, Bristol 2018.

Bengt Sundelius, “Sweden: Secure Neutrality”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, 1990.

Nicholas Tsagourias, “Nicolas Politis’ Initiatives to Outlaw War and Define Aggression, and the Narrative of Progress in International Law”, *The European Journal of International Law*, Vol. 23, No.1, 2012.

Emer de Vattel, *Le droit des gens ou Principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains*, Londres 1758.

Michael Walzer, *Guerres justes et injustes*, Belin, Paris 1999.

Miloš Jovanović, Ph.D., Assistant Professor
University of Belgrade
Faculty of Law Belgrade
milosjovanovic@ius.bg.ac.rs

Neutrality in the 21st Century: an Anachronistic or a Contemporary Concept?

Abstract: *Neutrality is generally considered as an outdated feature of international law and international relations. Most often seen as an anachronism, which is not in accordance with contemporary public international law, it is believed to be condemned. Still, some small states currently continue to consider themselves as neutral states in the international arena. Moreover, since the end of the Cold War, we have witnessed new countries embracing neutrality. The explanation of such an endurance of the concept, along with practice of neutrality, resides in the fact that the perception of neutrality as a foremost legal tool is essentially erroneous. More than being a legal instrument, neutrality is above all a political category which is in total accordance with the international anarchy that still forms the reality of international relations and that gave neutrality its birth. In such a context, neutrality can constitute a powerful tool in the international arena but its existence, its effectiveness, its disappearance all depends upon politics, not to say power politics. The legal guarantees it bears can fundamentally only be assured in the case of a favorable geopolitical environment and balance of power as well as sufficient deterrence provide by the neutral state. This is the reason why neutrality is considered to be effective only in the case of armed neutrality as it is shown by the Swiss example.*

Keywords: *Neutrality, International Anarchy, Just War Theory, Classic International Law, Collective Security*

Miloš Jovanović, *Maître de conférences*
Université de Belgrade
Faculté de droit
milosjovanovic@ius.bg.ac.rs

LA NOTION DE NEUTRALITÉ AU XXI SIÈCLE: ANACHRONISME OU ACTUALITÉ

Résumé: *La neutralité est souvent considérée comme étant une notion obsolète qui ne correspond plus à l'état du droit international ni à celui des relations internationales. Pourtant, non seulement certains pays se prévalent aujourd'hui encore de la neutralité, mais de nouveaux Etats ont proclamé leur propre neutralité depuis la fin de la guerre froide. Cette résilience du concept de neutralité s'explique avant tout par le fait que – contrairement au discours dominant sur la politique internationale selon lequel les relations entre Etats souverains seraient désormais strictement encadrées par le droit international, et notamment dans le domaine de la paix et de la sécurité internationales – l'anarchie constitue toujours le trait dominant et central des relations internationales. Ses implications se font au demeurant sentir sur les mécanismes de sécurité collective qui ne se sont jamais montrés réellement efficaces dans l'interdiction du recours à la force par les Etats, y compris dans le cadre des Nations Unies. Dans un tel contexte, le recours à la neutralité, laquelle doit être davantage considérée comme étant d'essence politique et non en tant qu'institution juridique, peut indéniablement servir dans le monde actuel d'instrument pertinent dans la conduite de la politique étrangère ainsi que dans la préservation de la paix.*

Mots clés: *neutralité, état d'anarchie, doctrine de la guerre juste, droit international classique, sécurité collective*

Datum prijema rada: 15.01.2020.